Библиотека Буддика

том XXI

Москва
«Книга по Требованию»

УДК 291
ББК 86.3
Б59

Б59 Библиотека Буддика: том XXI / – М.: Книга по Требованию, 2021. – 112 с.

ISBN 978-5-517-91181-0

Bibliotheca Buddhica - серия публикаций оригинальных и переводных буддийских текстов, созданная С.Ф.Ольденбургом и другими русскими учеными в Санкт-Петербурге при Российской академии наук и остающаяся до сих пор одним из самых авторитетных изданий среди буддологов мира. Репринтное издание по технологии print-on-demand с оригинала 1918 года

ISBN 978-5-517-91181-0

© Издание на русском языке, оформление
«YOYO Media», 2021
© Издание на русском языке, оцифровка,
«Книга по Требованию», 2021

Эта книга является репринтом оригинала, который мы создали специально для Вас, используя запатентованные технологии производства репринтных книг и печати по требованию.

Сначала мы отсканировали каждую страницу оригинала этой редкой книги на профессиональном оборудовании. Затем с помощью специально разработанных программ мы произвели очистку изображения от пятен, клякс, перегибов и попытались отбелить и выровнять каждую страницу книги. К сожалению, некоторые страницы нельзя вернуть в изначальное состояние, и если их было трудно читать в оригинале, то даже при цифровой реставрации их невозможно улучшить.

Разумеется, автоматизированная программная обработка репринтных книг – не самое лучшее решение для восстановления текста в его первозданном виде, однако, наша цель – вернуть читателю точную копию книги, которой может быть несколько веков.

Поэтому мы предупреждаем о возможных погрешностях восстановленного репринтного издания. В издании могут отсутствовать одна или несколько страниц текста, могут встретиться невыводимые пятна и кляксы, надписи на полях или подчеркивания в тексте, нечитаемые фрагменты текста или загибы страниц. Покупать или не покупать подобные издания – решать Вам, мы же делаем все возможное, чтобы редкие и ценные книги, еще недавно утраченные и несправедливо забытые, вновь стали доступными для всех читателей.

Серия Книжный Ренессанс
www.samizday.ru/reprint

paration a critical edition of the Sanscrit text of the vyākhyā, which he studied at the light of the Chinese translation of kārikā and bhāṣya as well as of the exegetic Chinese and Japanese litterature.

Dr. Denison Ross and myself began preparatory work devoting to it as much time as was then possible. A copy of the Nepalese Ms. of Yaçomitra's vyākhyā was obtained by Dr. Denison Ross, this we began reading together. He also began the study of Vasubandhu's work, the Koça itself, at the hand of both the Chinese translations of Paramārtha and Hiouen-Thsang. We derived great help from Mr. S. Yamakami, a Buddhist priest of the Zen sect, at that time lecturer at the Calcutta University. The acquaintance with Mr. S. Yamakami allowed us to see that some fixed tradition was living among the Buddhists of Japan regarding the system of philosophy embodied in Vasubandhu's çāstra. This tradition seemed to be in general trustworthy and enabled men like Mr. S. Yamakami to answer with precision many a question which appeared to European scholars veiled in hopeless intricacy.

I accordingly informed my pupil and friend, Mr. O. Rosenberg, at present lecturer at the University of Petrograd, of these facts, entreating him to direct his studies towards the exploration of the Buddhist litterature of Japan and highly recommending him to get into close contact with the traditional teaching prevailing in its Buddhist monasteries. From the field of research that opened before him Mr. O. Rosenberg has gathered valuable information. The result of Mr. O. Rosenberg's four years work in Japan is at present laid before us*). It consists in 1) a lexi-

---

*) *Introduction to the Study of Buddhism* according to Material preserved in Japan and China, by O. Rosenberg. — Part I. *Vocabulary.* A survey of Buddhist Terms and Names arranged according to Radicals with Japanese Readings and Sanskrit Equivalents. Supplemented by addition of Terms and Names relating to Shintō and Japanese History 1917. — Part II. *Problems of Buddhist Philosophy* 1918 (in Russian). («Oriental Series published by the Faculty of Oriental Languages of the University of Petrograd № 45».

cografical register giving the concordance of Buddhist technical terms as found in the special Buddhist lexicograpical litterature of China and Japan, 2) a work bearing the title: «Problems of Buddhist Philosophy» being an analysis of the fundamental principles of Vasubandhu's and, as a matter of fact, of all Buddhist philosophy. These two volumes are the first of a series appearing under the general title of an «Introduction to the Study of Buddhism, according to Material preserved in Japan and China».

It appeared that Japan preserves an immense litterature — written in Chinese explicatory of the Abhidharmakoça. This litterature, the outcome of the activity of Hiouen-Thsang and his school, seems to be lost in China. It remained unknown to the late Prof. Vassiljev as indeed it did to all other European sinologists. Not only were the works of Hiouen-Thsang's school carefully preserved and studied in Japan but moreover a considerable litterary activity was produced, the whole presenting a large bulk of trustworthy information, utterly unknown to European scholars and only partly touched even by Japanese writers in some works carried out according to the lines of European scholarship.

In conformity with the proposal of Prof. S. Lévi we met at Paris in December 1912. Prof. L. de la Vallée Poussin was prevented by his official duties from arriving at Paris and Dr. D. Ross went to Brussels and there secured his approval of the plan and promise of collaboration. Prof. U. Wogihara likewise informed us that he gladly adhered to the enterprise.

The plan which was provisionally settled at Paris — later alterations of course admitted as possible — is the following:

1) an edition of the Tibetan text of the Abhidharmakoça, kārikās and bhāṣya, 1st and 2d part by Prof. Th. Stcherbatsky, the remaining parts by Prof. L. de la Vallée Poussin[1]).

---

1) Of this the first part has already appeared in the Bibliotheca Buddhica series, № XX.

2) an edition of the Sanscrit text of Yaçomitra's vyākhyā, 1st part by Prof. S. Lévi, the second and following parts by Prof. U. Wogihara.

3) an edition of the Uighur version by Dr. Denison Ross.

4) an edition of both Chinese translations of Hiouen-Thsang and Paramārtha by Prof. U. Wogihara.

5) a French translation of the kārikās and bhāṣya by Prof. L. de la Vallée Poussin[1]).

6) a Russian translation of the same by Prof. Th. Stcherbatsky and priv.-doc. O. Rosenberg.

7) a French translation of the vyākhyā, 1st part by Prof. S. Lévi, the remaining by Prof. L. de la Vallée Poussin.

8) a systematical review of the philosophy embodied in Vasubandhu's work by priv.-doc. O. Rosenberg[2]).

9) an English translation of the kārikās and bhāṣya by Prof. Th. Stcherbatsky and priv.-doc. O. Rosenberg.

During summer 1913 Prof. S. Lévi visited Petrograd and brought his Ms. containing 1) the text of the 1-st chapter of Yaçomitra's vyākhyā retranscribed in Devanagari, 2) a partial reconstruction of Vasubandhu's Sanscrit text of the kārikā's and bhāṣya, 3) a litteral French translation of the first chapter of the vyākhyā. This Ms. represented his contribution in that stage which it had reached some time ago. Prof. S. Lévi entrusted the Bibliotheca Buddhica to make in it any alteration as would seem convenient.

My task has been chiefly to compare the Sanscrit text with the Tibetan translation, as embodied in the Tanjour. The result of this comparison will be given in critical notes which will appear at the end independently from the text, as the system of foot notes seemed cumbrous and presented some difficulties for

1) Of this the translation of the third koçasthāna in the publications the Academy of Brussels was already completed before the war, and the translation of the forth koçasthāna (karma) was at that time begun printing in the Muséon.

2) Of this two volumes as stated above have already appeared.

the printer. Not enough praise can be bestowed on the splendid work of the Committee of translators that achieved the Tibetan translation. It is a most accurate mirror of the original text; the cutting clearness of Tibetan style, its division of sentences makes its help invaluable, especially when a difficult work is preserved in a single Ms. and that in an almost hopelessly deteriorated state.

Proof sheets of the Sanscrit text were reiteratedly sent to Prof. S. Lévi at Paris, but postal intercourse between Petrograd and Paris proved to be impossible, no answer was obtained, neither could it be ascertained whether the proofs did at all reach Paris. In the mean while the issue could not be postponed, the printer was pressing: so it came that the present part appears without a revision by Prof. S. Lévi, under the sole responsibility of the joint editor for the many alterations introduced chiefly on the authority of the Tibetan translation. It must be hoped that a change in the political situation will allow Prof. S. Lévi to embody his observations at the end of the volume along with our critical notes.

This edition could be carried through press not without serious difficulties owing to the present state of war. It seems almost wonderful that it should have been brought to term at this time of public distress, when the very existence of the realm is at stake. It is a consolation if any that ever in times of the greatest calamities, external and civil war, during the reign of treachery, and looting, wholesale destruction of wealth accumulated through centuries, even now as in former ages, there still remains a body of men devoted to higher aims, working in the spirit that soars above the ocean of devastation threatening to flood the earth.

Amid these we must remember in the first ranks the Academy of Sciences of Petrograd and its Perpetual Secretary and Member S. d'Oldenburg, towards whom we here acknowledge a debt of gratitude for his never failing readiness to assist and promote every effort, every scheme that holds a promise of widening the scope

of scientific research. To his undefatigable good will and unrelenting energy we owe the appearance of the present edition in these difficult times.

The figures in margin refer to my edition of the Tibetan text of the bhāṣya in this series. Those in brackets to the Chinese translation of Hiouen-Thsang. The three figures at the top of the page refer 1) to the Chinese division of the koça in 30 fasciculi (chüan), 2) to the old division of Vasubandhu's work in eight chapters (koçasthāna) a 3) to Hiouen-Thsang's subdivision of each koçasthāna. Thus **1**.I.I means: first chüan, first koçasthāna, first subdivision. The first large figure is connected with the figures in brackets. Thus **1** and (2a—4) means: first chüan, fol. 2a, line 4.

These references to the Chinese are the contribution of Mr. O. Rosenberg; to him also as well as to S. d'Oldenburg I am indebted for assistance in reading the proofs. Some missprints have nevertheless found there way — I am sorry to say — in the Sanscrit text of the vyākhyā as well as in the Tibetan text of the kārikās and bhāṣya. A list of them is attached to this fasciculus. A strict appliance of the rules of sandhi has not been the aim of the editors, and the small stroke has been made the widest use of, even when it does not interrupt sandhi, for in the opinion of the editors no effort should be spared, which is likely to facilitate the reading of difficult çāstra texts.

Prof. Th. Stcherbatsky.

स्फुटार्थाभिधर्मकोशव्याख्या ॥

नमो मारबलप्रमथनाय । नमो रत्नत्रयाय ॥

महाबलो ज्ञानसमाधिदन्तो यः पञ्जरं जन्ममयं विदार्य ।
विवेश निर्वृत्यटवीं प्रशान्तां तं शास्तृनागं शिरसा नमामि ॥ १ ॥
परमार्थशास्त्रकृत्या कुर्वाणं शास्तृकृत्यमिव लोके ।
यं बुद्धिमतामग्र्यं द्वितीयमिव बुद्धमित्याहुः ॥ २ ॥
तेन वसुबन्धुनाम्ना भविष्यपरमार्थबन्धुना जगतः ।
अभिधर्मप्रत्यासः कृतोऽयमभिधर्मकोशाख्यः ॥ ३ ॥
अभिधर्मभाष्यसागरसमुद्धृतस्यास्य शास्त्ररत्नस्य ।
व्याख्या मया कृतेयं यथार्थनामा स्फुटार्थेति ॥ ४ ॥
गुणमतिवसुमित्राद्यैर्व्याख्याकारैः पदार्थविवृतिर्या ।
सुकृता नाभिमता मे लिखिता च तथायमर्थ इति ॥ ५ ॥
सिद्धान्तार्थापसृता क्वचित्क्वचिद्या तु तैः कृता व्याख्या ।
तामुद्भाव्य यथावद्विहितेह मयान्यथा व्याख्या ॥ ६ ॥

अभिधर्मविभाषायां कृतश्रमा ये ऽभिधर्मकोशे च ।
प्रविचार्यतामियं तैर्व्याख्या युक्ता न वा युक्ता ॥ ७ ॥
युक्ता चेद्ग्राह्येयं न चेदतो ह्यन्यथा विधातव्या ।
न हि विषमे ऽर्थे स्खलितुं न संभवेन्मादृशां बुद्धिः ॥ ८ ॥

3.1 (1a–5) यः सर्वथा सर्वहतान्धकारः संसारपङ्काज्जगदुज्जहार ।
तस्मै नमस्कृत्य यथार्थशास्त्रे शास्त्रं प्रवक्ष्याम्यभिधर्मकोशम् ॥

3.5 (1a–7) इत्यस्य श्लोकस्यार्थं विवृण्वान आचार्य आह । शास्त्रं प्रणेतुकामः स्वस्य शास्तुर्माहात्म्यज्ञापनार्थं गुणाख्यानपूर्वकं तस्मै नमस्कारमारभत इति । शास्त्रमभिधर्मकोशम् । प्रणेतुकामः कर्तुकामः । स्वस्य शास्तुरात्मीयस्य शास्तुः । स हि भगवानाचार्यस्यात्मीयः शास्ता, तच्छासनप्रतिपन्नत्वात् । तेन वा शास्त्रा महाकरुणापरतन्त्रेण सकलो लोकः स्वत्वेन परिगृहीतः । तस्मादाचार्यस्यापि स्वत्वेन गृहीतस्य स भगवान्स्वः शास्ता भवति । माहात्म्यज्ञापनार्थमिति महात्मत्वं माहात्म्यं स्वपरार्थप्रतिपत्तिसम्पत् । तज्ज्ञापनार्थं तदवबोधार्थम् । गुणाख्यानपूर्वकं गुणकथनपूर्वकम् । तस्मै नमस्कारमारभते तस्मै प्रणामं करोतीत्यर्थः । अतीतकालत्वादारब्धवानिति वक्तव्ये वर्तमानकाले पदप्रयोगः, अद्यापि नमस्कारारम्भाभिप्रायात्, शिष्यपरंपरया वा नमस्कारारम्भाविरामात् । शब्दशास्त्रे ऽपीदृश एव शब्दप्रयोगो दृश्यते, अथ शब्दानुशासनं, अथेत्ययं शब्दो ऽधिकारार्थः प्रयुज्यत इति । गुणाख्यानमात्रेण माहात्म्यावबोधो न नमस्कारेणेति चेत् । न, तस्य तत्सूचकत्वात् । नमस्कारेण हि माहात्म्यं सूच्यते । अथवा गुणाख्यानेनैव माहात्म्यं ज्ञाप्यते न नमस्कारेण, नमस्कारारम्भस्तु स्वपुण्यप्रसवार्थम् । सदाचारानुवृत्तिप्रदर्शनार्थं वा । कृताभिमतदेवतापूजास्तुतिनमस्कारा हि सन्तः क्रियामारभन्त इति सतामाचारात् । तत्र माहात्म्यज्ञापनं किमर्थमिति । आचक्ष्महे । तद्गौरवोत्पादनार्थम् । गौरवोत्पादनं पुनस्तत्प्रवचनं सत्कृत्य श्रवणार्थम् । सत्कृत्य श्रवणं क्रमेण श्रुतचिन्ताभावनामयप्रज्ञोत्पादनार्थम् । तदुत्पादनं क्लेशप्रहाणार्थम् । तत्पुनः सर्वदुःखोपशमलक्षणनिर्वाणप्रापणार्थमिति प्रयोजननिष्ठा । माहात्म्यज्ञापनं त्वेकमाचार्येण

प्रयोजनमुक्तं ' साक्षात्प्रयोजनत्वात्। तदितराणि त्वभ्यूहितुं शक्यानीति नोक्तानि।
य इति बुद्धं भगवन्तमधिकृत्याहेति। सामान्यशब्दो ऽपि यच्छब्दो विहितविशेष- 3.7 (1a–8)
णत्वाद्विशेषवृत्तिर्भवति। तद्यथा। य एषां ब्राह्मणानां गौरः शुक्लवासाः स देवशर्मेति।
तद्वदिहापि। यः सर्वथा सर्वहतान्धकारः संसारपङ्काज्जगदुज्जहार तस्मै नमस्कृत्येति
बुद्ध एव भगवति यच्छब्दो वर्तते। न हि बुद्धादन्य एवं गुणविशिष्टः संभवतीत्यतो
व्याचष्टे ' य इति बुद्धं भगवन्तमधिकृत्याहेति॥ बुद्ध इति कर्तरि क्तविधानम्। बुद्धेर्वि-
कसनाद्बुद्धः। विबुद्ध इत्यर्थः। विबुद्धं पद्ममिति यथा। अथवाविद्यानिशाद्वयापगमाद्बुद्धः
प्रबुद्ध इत्यर्थः। प्रबुद्धपुरुष इति यथा। कर्मकर्तरि क्तविधानमित्यपरे। स्वयं बुध्यत
इति बुद्ध इत्यर्थः। कर्मण्यपि क्तविधानमप्यदोषं पश्यामः। सर्वगुणसम्पत्संपन्नतया
सर्वदोषविनिर्मुक्ततया च बुद्धैरन्यैर्वा बुद्धो ज्ञात इत्यर्थः॥ भगवन्तमिति द्वितीयपदोपा-
दानमनादरसंभावनानिवृत्त्यर्थम्। निरुपपदानामभिधानानां हि लोके ऽनादरो दृश्यते '
देवदत्त इति। विनयविभाषाकारास्तु चतुष्कोटिकं कुर्वन्ति। अस्ति बुद्धो न भग-
वान्। प्रत्येकबुद्धः स्वयंभूत्वाद्बुद्ध इति शक्यते वक्तुं ' न तु भगवानपरिपूर्णदानादिसंभा-
रत्वात्। यो हि माहात्म्यवान्स भगवानुच्यते। अस्ति भगवान्न बुद्धश्चरमभविको बो-
धिसत्त्वः परिपूर्णदानादिपारमितत्वात् ' अनभिसंबुद्धत्वाच्च। अस्त्युभयथा बुद्धो भगवान् '
अस्ति नोभयथा ' एतानाकारान्स्थापयित्वेति। अतो बुद्धं भगवन्तमित्युभयविशेषणम्॥
हतमस्यान्धकारमनेन वेति हतान्धकारः। षष्ठीबहुव्रीहौ मार्गेण हतमिति 3.8 (1a–8)
कर्तृभूतो मार्गो ऽध्याहार्यः। तृतीयाबहुव्रीहौ तु मार्गेणेति करणमध्याहार्यम्। अपर
आह। विग्रहद्वयप्रदर्शनं हन हिंसागत्योरिति हन्त्यर्थद्वयपरिग्रहार्थम्। यदा हतम-
स्यान्धकारमिति विग्रहस्तदा गत्यर्थो हन्तिर्गृह्यते ' गतमस्यान्धकारमित्यर्थः। यदा
पुनस्तृतीयाबहुव्रीहिस्तदा हिंसार्थो हन्तिर्गृह्यते ' हिंसितमनेनान्धकारमित्यर्थः।
एवमुत्तरयोः पदयोरेकपदं कृत्वा पश्चात्सप्तमीतत्पुरुषं करोति ' सर्वस्मिन्हतान्ध- 3.9 (1a–9)
कारः सर्वहतान्धकार इति। तथा च सति हतशब्दो ऽत्र न पूर्वं निपतति। सप्त-
मीसमासस्त्विह केन लक्षणेन भवतीति चिन्त्यम्। सप्तमी शौण्डैरिति समासः। हता-

न्धकारशब्दः शौण्डादिषु पठ्यते, शौण्डादीनामाकृतीगणत्वात्तत्रास्यानुप्रवेशो ऽवगन्तव्यः।
सप्तमीति योगविभागाद्वा। उत्सर्गेण वा समासः। सह सुपेति सुप इति वर्तमाने सुबन्तं
सुबन्तेन सह समस्यते। पत्रेष्टमित्यकृतलक्षणो वा तत्पुरुषो मयूरव्यंसकादिषु द्रष्टव्य
इति। अनेन वा, कथमुपसर्जनीभूतमन्धकारं सर्वस्मिन्नित्यनेनाभिसंबध्यते। सत्यम्। ना-
न्धकारमनेनाभिसंबध्यते। अन्धकारघातस्त्वनेनाभिसंबध्यते। येन ह्यन्धकारघातेन यो-
गाद्भगवान्हतान्धकारः स तस्यान्धकारघातः सर्वाधारो ऽवगन्तव्यः। यथाक्षेषु धूर्त
इति। येन धौर्त्यलक्षणेन गुणेन योगादसौ धूर्तः सो ऽत्राधारः। एवमिहाप्यवगन्तव्यम्।
अन्यथापि चेह संभवन्तं समासं पश्यामः। सर्वस्मिन्हतं सर्वहतं, सर्वेण प्रकारेण
सर्वहतं सर्वथा सर्वहतं, सर्वथा सर्वहतमस्यान्धकारं, अनेन वेति सर्वथा सर्वहता-
न्धकारः। एवं हतशब्दस्यान्धकारेण सामानाधिकरण्यं, न च पूर्वनिपात इति॥
सर्वेण प्रकारेणेति क्लिष्टाक्लिष्टान्धकारविगमतः। सर्वस्मिं ज्ञेये द्वादशायतनलक्षणे,
सर्वं सर्वमिति ब्राह्मण यावदेव द्वादशायतनानीति सूत्रे वचनात्॥ किमत्र शार्वरं तमो
3.10 (1a-10) ऽन्धकारशब्देनोच्यते। नेत्याह, अज्ञानं हि भूतार्थदर्शनप्रतिबन्धादन्धकारमित्य-
वगन्तव्यम्। अन्धकारशब्दो हि नैशे तमसि प्रसिद्धः। अन्धमिव जनं करोतीत्यन्धकारम्।
सद्भूतघटपटादिरूपदर्शनप्रतिबन्धात्तत्साधर्म्यादज्ञानमप्यन्धकाराख्यां लभते, भूतार्थदुःखा-
दिसत्यदर्शनप्रतिबन्धात्। तच्चेति तदज्ञानम्। प्रतिपक्षलाभेनेत्यार्यमार्गलाभेन। विप-
क्षः क्लेशः, विपक्षप्रतिघाताय पक्षः प्रतिपक्ष इति कृत्वा। अथवा ज्ञानमनास्रवमज्ञानप्र-
तिपक्षः, तस्य लाभेन। अत्यन्तं सर्वथा, सर्वत्र ज्ञेये, पुनरनुत्पत्तिधर्मत्वाद्धतमसमुदा-
4.1 (1b-1) चारप्रहाणीकृतमित्यर्थः। अतो ऽसाविति भगवान्। प्रत्येकबुद्धश्रावका अपि।
अभ्यर्हितत्वात्प्रत्येकबुद्धशब्दपूर्वनिपातः। काममित्यनुज्ञायाम्। न तु सर्वथेत्यक्लि-
ष्टसंमोहानत्यन्तविगमात्। ननु च सर्वं सास्रववस्तु श्रावकप्रत्येकबुद्धानामपि त्वद्व-
त्प्रहीणम्। किमिदमुच्यते, क्लिष्टसंमोहस्य तेषामत्यन्तविगम इति। तथा ह्युक्तं,
नाहमेकधर्ममप्यनभिज्ञायापरिज्ञाय दुःखस्यान्तक्रियां वदामीति, तथा नाहमेकधर्मम-
प्यपरिज्ञायाप्रहाय दुःखस्यान्तक्रियां वदामीति। तस्माच्छ्रावकप्रत्येकबुद्धानामपि तद्-